

Bütçe raporunun en önemli tespitlerinden birisi de müderris ve muallimlerin belirli aralıklarla araştırma yapmak üzere Avrupa'ya gönderilmesi gerektiğinin belirtilmesidir. 1924, 1925 ve 1926 yıllarında artan bütçe 1927'den itibaren gerilemeye başlamıştır¹²⁶⁴. Dolayısıyla fakültenin ihtiyaçları tam olarak karşılanamamıştır.

1. Türkiyat Enstitüsü'nün Kuruluşu (191217)

Türkiye'de milli kültürün inşası adına Türkoloji çalışmalarının yeri ayrıca vurgulanmalıdır. İstanbul'da Türkolojiye dair çalışmaların yürütüleceği bir müessesenin kurulması ile ilgili planlar bilinenin aksine¹²⁶⁵ daha önceki tarihlere rastlamaktadır. Türkiye'de bilim üreten kurumlar Darülfünun çatısı altında kurulup geliştiği gibi Türkiyat'a ait müessese de Darülfünun Edebiyat Fakültesi çatısı altında kurulmuştur. Türkiyat'ın kurulmasına dair ilk girişim Edebiyat Fakültesi öğretim üyeleri arasında yer alan Necib Asım¹²⁶⁶, İsmayıl Hakkı ve Köprülüzade Fuad Beylere aittir. Mart 1923'de kaleme alınan ve ismi geçen üç müderris tarafından imzalanan takrirda Türkoloji çalışmalarının yapılabileceği bir merkez ve bu araştırma merkezine ait bina ile ilgili teklifler sunulmuştur. Ayrıca Türkiyat çalışmalarının hedefi açıklanmıştır. Takrir sahiplerinin düşünce ve teklifleri şu şekildedir¹²⁶⁷:

1264 Ali Arslan, *Darülfünun'dan Üniversite'ye*, İstanbul 1995, s.260; A. Siler, *a.g.t.*, s. 211-226.

1265 Türkiyat Enstitüsü'nün üzerine kaleme alınan eserlerde böyle bir enstitünün kurulması yönünde Maarif Vekâleti'nin, hükümetin ve hatta Atatürk'ün direktifleri olduğu iddia edilmektedir. Oysa tam tersine Türkiyat Enstitüsü'nün kurulmasından yaklaşık 21 ay önce bu konu Edebiyat Fakültesi öğretim üyeleri tarafından dile getirilmiş ve Fuad Bey tarafından da vekâlet nezdinde takip edilmiştir. Cumhuriyet ilan edilmeden önce gündeme alınan enstitü ancak 12 Kasım 1924 tarihinde kurulabilmiştir. Bkz. Mustafa Özkan, "Kuruluşunun 70. Yılında Türkiyat Enstitüsü", *Türkiyat Mecmuası*, C. XX, İstanbul 1996, s. 1-2; Sevim İlgürel, "Türkiyat Enstitüsü", *Türk Kültürü*, C. XIV, Sayı: 158, Aralık 1975, s. 39-40.

1266 Necib Asım, "Türkiyat Müessesesi", *İkdam*, nr. 9362, 8 Nisan 1923.

1267 İDF. EF. MMZD-II, ZN. 70, 20 Mart 1339-1923.

"Avrupa'da günden güne ehemmiyet kazanan Türkiyat çalışmalarına Türkiye'de gereken önem verilmemektedir. Edebiyat Fakültesi müfredatında yer alan Türk Tarihi, Türk Lisanı Tarihi, Türk Edebiyatı Tarihi, Terbiye ve İctimaiyat kürsülerinin çalışma sahaları açısından ilgili oldukları ortak nokta milli kültürdür. Bu kürsülerin 'teşrik-i mesai' edebilecekleri hususi bir müesseseye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu müessesede milli kültüre ait bir Türkoloji Kütüphanesi ve bir de Etnografya Müzesi kurmak, Türklüğe ait neşriyat yapmak amaçlanmıştır. Rapor sahipleri Türkiyat binasının yerini bile tespit etmiştir. Zeynep Hanım Konağı'nın yakınında bulunan ve 'cihet-i askeriye' tarafından kullanılmakta olan binanın ve arazinin Türkiyat binası için tahsis edilmesi istenmiştir. Binanın içinde bulunduğu arazide bir botanik bahçesi yapılması da düşünülmüştür¹²⁶⁸"

Edebiyat Fakültesi Meclisi'nin 20 Mart 1923 tarihli toplantısında okunan bu takrir kabul edilerek Maarif Vekâleti'ne yazılması kararlaştırılmıştır¹²⁶⁹. 1923 yılı içerisinde konu ile ilgili Maarif Vekâleti'nden bir girişim olmadığı görülen takrir sahiplerinden Köprülüzade Fuad, İstanbul'da bir Fransız Âsar-ı Atıka Enstitüsü kurulmasına dair gündemin görüşüldüğü 3 Eylül 1923 tarihli toplantıda Türkiyat meselesini hatırlatmış ve kendisinin hazırladığı raporun sonuna bu konuyu da ekleyerek Vekâletin dikkatini çekmek istemiştir. Fransız Âsar-ı Atıka Enstitüsü'nün kurulmasına olumlu bakan Fuad Bey, bu konu için hazırladığı raporun sonunda aynen şöyle yazmıştır¹²⁷⁰:

"Yeni Türkiye Devleti'nin beynelmilel hareket-i ilmiyeye faal bir surette iştirak edebileceğini göstermek ve bilhassa Türk ve İslam tetkikatında kendisine yakışan mevki-i mühimi iş-

1268 Buradaki raporda geçen Etnografya Müzesi ve botanik bahçesi fikirleri Terbiye müderrisi İsmayıl Hakkı Bey'e ait olmalıdır. Kendisi bu fikirlerinin bir kısmını (bahçe düzenlemesi vb.) Darülfünun Emmini olduğu dönemde uygulamaya çalışmıştır. Etnografya müzesi ise ancak Ankara'da açılabilmiştir. Bkz. İ. Hakkı Baltacıoğlu, *Hayatım*, s. 258-306.

1269 İDF. EF. MMZD-II, ZN. 70, 20 Mart 1339-1923.

1270 İDF. EF. MMZD-II, ZN. 74, 3 Eylül 1339-1923.

İsmail GÜLEÇ*

KURULUŞUNUN YETMİŞ ALTINCI YILINDA İ.Ü TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ KÜTÜPHANESİ

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiye’de kurulan ilk enstitüdür.¹ Cumhuriyetimizin kuruluşunun hemen ardından, Türk kültür ve medeniyetinin bütün kollarında araştırma ve incelemeler yapacak resmi bir kurumun eksikliği hissedilince, Gazi Mustafa Kemal, devrin hükümetinden; Türk dili, Türk edebiyatı, Türk tarihi, Türk sanatı, Türk etnografyası, Türk coğrafyası sahalalarında araştırmalar yapıp, bunların sonuçlarını Türk ve dünya ilim alemine duyurmak üzere bir enstitü kurulması çalışmalarına başlamasını istedi. Bu istek üzerine çalışmalarına başlayan hükümet, İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fa-

*Araştırma Görevlisi, İ.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

¹ Enstitü hakkında daha fazla bilgi için bk. Osman Fikri Sertkaya "İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü" *İstanbul Almanach*, 2/1998 İstanbul, Orient Institut der DMG, 1998, sh. 38-39 ve Mustafa Özkan, "Kuruluşunun 70. Yılında Türkiyat Enstitüsü" *Türkiyat Mecmuası*, c. 20, y. 1997, İstanbul, 1997, sh. 1-11

TÜRKİYAT ENSTİTÜSÜ

Modern tarihçiliğimiz ve Türkiye'de gerçek türkoloji bu müessese ile başlamıştır.

Röportaj: Yılmaz Öztuna

İSTANBUL Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne bağlı Türkiyat Enstitüsü'nün milletlerarası ilim âleminde şöhreti vardır. Modern tarihçiliğimiz ve Türkiye'de gerçek türkoloji, bu müessese ile başlamıştır denilebilir. Enstitüyü Tarih Mecmuası okuyucularına tanıtmak için, müdürü Prof. Dr. Ahmed Caferoğlu ile bir görüşme yaptım.

— Enstitünün çalıştığı bu bina, Hasan Paşa Medresesi galiba, diye söze başladım.

— Evet, dedi Prof. Caferoğlu, bir XVIII. yüzyıl yapısıdır. Pekâlâ barınmı gidiyoruz.

— Enstitüyü 1924'te Fuad Köprülü'nün kurduğunu biliyorum. Ya bu büyük kütüphane nasıl teşekkül etti?

— Çok zengin olan kütüphanemizin esası, Türk asıllı bir Rus bilgini olan Katanov'un hususî kütüphanesidir. Bu profesör, 1922'de ölmüştür. Hanımı, binlerce kitapla başa çıkamadığı için kitapları bайдan defetmek istemiş. Bizim o zamanki imparatorluk evkaf nezareti, çok yerinde bir teşebbüsle 3000 altın ödeyerek 10000 ciltlik muhteşem kütüphaneyi satın almış. O tarihe kadar çıkmış Rusça bütün türkoloji yayınlarıyla, aynı konu üzerinde başka dillerdeki belli başlı eserleri içine alan bu kütüphane, birkaç yıl

Müdür Prof. Dr. A. Caferoğlu makamında.

evkaf nezaretinin mahzenlerinde kaldı. Enstitü kurulunca, buraya devredildi. Sonradan kütüphane daha da zenginleşti. Bilhassa 1955'te Sâdeddin Arel'in kütüphanesi, buraya hediye edilmiştir.

— Biliyorum, Arel kütüphanesinin Türkiyat'a verilmesini ben temin etmiştim. Fakat ailesine bir teşekkür mektubu bile yazmadınız. Merhumun resmini de, kütüphanesinin bulunduğu köşede göremiyorum.

— Efendim, ben iki ay evvel müdür seçildim. Daha öncesiyle hiç bir ilim yok. Benden öncekiler neler yapmış, bilmiyorum. Derhal ailesine bir teşekkür mektubu yazacağım ve yan odalardan birinde olan Arel'in resmini, kütüphanesine astıracağım.

— Teşekkür ederim. Fuad Köprülü, Kars milletvekili olup, Ankara'ya gidince, enstitüye kim müdür oldu?

— Ord. Prof. Dr. Reşid Rahmetî Arat merhum, sonra Ord. Prof. Cavid Baysun, sonra Prof. Dr. Fâhir İz, iki ay önce de ben. Müdürlük müddetim 4 yıldır.

— Türk diline ait çok değerli eserlerinizi okudum veya inceledim. Kendiniz hakkında biraz bilgi rica edebilir miyim?

— 1899'da Kuzey Azerbaycan'ın Gence şehrinde doğdum. Pek uzun müddetten beri İstanbul Üniversitesi'nde Türk dili

tarihi okutuyorum. Bir ara Atatürk beni Kars milletvekili de yapmıştı. Türk Dil Kurumu'nda çok çalıştım ve çalışıyorum.

— Dil Kurumu buyurdunuz da hatırıma geldi, bu müessese neden hâlâ mesleği dilcilik olmayan alaylıların elinde? Tarih Kurumu gibi niçin akademik kariyeri olan üniversite hocaları tarafından yönetilmiyor? Dilimizin halini biliyorsunuz.

— Sormayın, sormayın, yürekler acısındır Türkçe'nin bugünkü hali. Türk Dil Kurumu'nun 900'den fazla üyesi olduğu için ıslah edilmesi mümkün değildir. Çünkü çoğunluk üniversite hocalarında ve meslekten yetişmiş dilcilerde değil.

— 900 üyesi mi var buyurdunuz? Yanlış mı anladım yoksa?

— Doğru anladınız. O kadar üyesi vardır. Halbuki Tarih Kurumu, ilim adamlarının eline geçmiştir. Çünkü üye sayısı 40'tur. Onlar da ifrata düşüyorlar, öle öle üyeleri 25 kadar kaldığı halde yeni üye seçmek istemiyorlar. Pek değerli tarihçilerimiz, meselâ Ord. Prof. Dr. Zeki Velidî Togan, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Tarih Kurumu üyesi degillerdir.

— Neyse efendim, mevzuumuz Türkiyat Enstitüsü idi. Enstitüyü tek başınıza mı idare ediyorsunuz?

— Hayır, üniversite hocalarından müte-

şekil 5 kişilik yönetim kurulu vardır. Tabii birçok memurumuz var.

— Fuad Köprülü zamanında Türkiyat Enstitüsü son derece değerli kitaplar yayınlardı. Hattâ sizin de iki eseriniz çıkmıştır. Şimdi kitap yayını bir yana, beynelmilel şöhreti olan Türkiye Mecmuası bile on yılda bir cilt neşrediyor. Bunun sebebi nedir?

— Bilhassa tahsisatsızlık, kâğıt ve matbaa fiyatlarının astronomik şekilde artması. Şimdi yeni 5 yıllık plan için yılda 400000 TL. tahsisat istedim. Verilerse, yayınlarımıza devam ederiz.

— Türkiyat kısmı yılda ne kadar mezun verir?

— Şimdi 20 kadar mezun veriyor yılda. Eski mezunlarımız içinde bakan, profesör olanlar ve büyük şöhret kazananlar vardır.

— Kitaplarınızın hepsi fişlenmiş mi?

— Hemen hepsi. Arel kütüphanesinin Slav dillerindeki koleksiyonları fişlenmişti. Ben geldiğim gün bizzat bunları kendi ellerimle fişe geçirdim. Kütüphane memuremiz olan Sevim Üngün, tarih mezunudur. Fakültenin Tarih Dergisi'nin son cildinde bir makalesi yayınlanmıştır.

— Efendim, nezaketinize ve verdiğiniz malûmata teşekkürler ederim, dedim ve üstada veda ettim.

Türkiyat Enstitüsü müdür ve memurları, kütüphanenin bir köşesinde görüşüyor.

Hayat Tarih Mecmuası, yıl:2 / sayı:5, 1. Haziran 1966

s. 20-21. 0.1053

19/2/72

Kuruluşunun 70. yılında

TÜRKİYAT ENSTİTÜSÜ

MUSTAFA ÖZKAN

Cumhuriyet'in kuruluşunun hemen ardından Türk kültür ve medeniyetinin bütün kollarında araştırma ve incelemeler yapacak resmî bir müessesenin eksikliği hissedildi. Bunun üzerine Gazi Mustafa Kemal, devrin hükümetinden Türk dili, Türk edebiyatı, Türk tarihi, Türk sanatı, Türk etnografyası, Türk coğrafyası sahalarında araştırmalar yapıp bunların sonuçlarını Türk ve dünya ilim âlemine duyurmak üzere bir enstitü kurulması çalışmalarına başlanmasını istedi. Bu istek üzerine çalışmalara başlayan hükümet, İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Fakültesi'ne bağlı ve «Türkiyat Enstitüsü» adıyla ilmî bir müessesenin kurulmasına karar verip tâlimatnâmesini hazırlayarak Gazi'nin imzasına sundu. Bu tâlimatnâme aynen şöyledir :

İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Fakültesi'ne mülhak Türkiyat Enstitüsü tâlimatnâmesi.

Madde 1. Türklüğe ait bilumum mârifet şubeleri hakkında tedkikat ve neşriyatta bulunmak ve Türkiye haricindeki müessesât-ı hârice ile tesis-i revâbit ederek beynelmilel bir merkez-i ilmî vazifesini ifa etmek maksadıyla İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Fakültesi'ne mülhak «Türkiyat Enstitüsü» teşkil edilmiştir.

Madde 2. Enstitünün bir müdürü, bir kâtibi ve ihtiyaca göre asistan, muhafız ve hademesi olacaktır.

Madde 3. Enstitünün idaresi salâhiyet-i kâmile ile bir müdüre aittir.

09 AGUSTOS 1997

Türkiyat Mecmuası

c. XX (1997)

İstanbul, s. 1-11

D. 135

4. Türkiyât Enstitüsü

a. Türkiyât Enstitüsü'nün Kuruluşu

Türkoloji; Türkçü tarihçiliğin "üyeleri belli ve aralarında dayanışma bulunan teşkilâtlanmış bir mektep"²¹⁴ olarak kurumlaşması için, İkinci Meşrutiyet döneminde, sosyal ve kültürel amaçlı Türkçü dernekler içinde ayrı bir faaliyet alanı olarak örgütlenmişti. Türkçü tarihçilerin, Darülfünûn içinde bir "Türkoloji Enstitüsü" kurma girişimleri de İttihat ve Terakki yönetimi tarafından, Maarif Nezaretî'ne bağlı "Âsar-i İslâmiye ve Milliye Tedkik Encümeni" şekline tahvil edilerek gerçekleşmemişti. Türkçü tarihçiliğin "akademik" temsilcileri, "Türkoloji Enstitüsü" kurma çabalarını Cumhuriyet döneminde de sürdürdüler. Darülfünûn Edebiyat Medresesi'nde, Necib Asım (Yazıksız) ve Fuad Köprülü tarafından başlatılan girişim, Maarif Vekâleti müsteşarlığına atanan Fuad Köprülü'nün, Bakanlık içindeki etkinliğiyle, Maarif Vekâleti nezdinde de destek bulur. Darülfünûn bünyesindeki Türkçü tarihçilerin "Türkoloji Enstitüsü" kurma girişimi, Ankara yönetiminin, İstanbul'da bir "Uluslararası Türkoloji Kongresi" toplama politikalarıyla da uyuşur. İstanbul'da bir kongre toplamaya muvaffık olamayan "Türkiyât Enstitüsü" müteşebbisleri, Bakü'de toplanan Türkoloji Kongresi'nde Türkiye Cumhuriyeti delegesi olarak yer alırlar. Fuad Köprülü'nün müdürlüğünde, *Türkiyât Mecmuası*'nu yayımlayan Enstitü, ayrıca, aralarında tanınmış Şarkiyatçıların ve Enstitü asistanlarının doktora tezlerinin de yer aldığı bir külliyyat yayını gerçekleştirebilir.

İstanbul Darülfünûnu Edebiyat Medresesi müderrislerinden Necib Asım (Yazıksız), Köprülüzade Mehmed Fuad ve İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) tarafından, Fakülte Müderrissin Meclisi'ne, 1923 yılı Mart ayı içinde, "Türk harsına, Türkiyât denilen şube-i marifete bir mührâk, bir ocak olmak üzere"²¹⁵ Darülfünûn civarında bulunan

bir binanın "Türkiyât Müessesesi" hâline getirilmesi ve Türkiyât'a dair bir kütüphane ile bir etnografya müzesi kurulması için bir takrîr verilir.²¹⁶ Milli harsımıza dair dersler ve konferanslar verilmesi ve milli eserler yayımlanmasını da içeren bu önerge, Fakülte Müderrisler Meclisi tarafından oy birliği ile kabul edilerek Darülfünûn Emaneti'ne sunulur.

Önerge sahiplerinden Necib Asım (Yazıksız), yaklaşık bir buçuk asırdan beri her Avrupa milletinin "bir maksat, bir gaye" güderek Şarkiyatçılığa ve Türkiyâtçılığa önem verdiğini hatırlattıktan sonra, Türk milletinin, kendisi için "millî, ırkî bir ilim meselesi, hayâtî bir mevzû' olan" Türkiyât çalışmalarını ihmâl etmiş olmasından yakınır.²¹⁷ Mütareke'den sonra, Darülfünûn'un, milli mefkûreye bir "ocak" olduğunu, bütün Darülfünûn gençliğinin milli mefkûre ile yandığını belirten Necib Asım (Yazıksız), Darülfünûn içindeki, milli harsa yönelik kürsülerin sınırlı dersleri ve yetersiz kütüphanesi ile gençliğin bu ateşini körüklemeye yetmediğini, kurulacak Türkiyât müessesesinin "kuvveden fiile" geçmenin çaresi olacağını öne sürer.²¹⁸

Kendisinin Darülfünûn Kütüphanesi'ne bağışlamış olduğu "Necib Asım Kütüphanesi" ile kütüphanede bulunan Türkiyâtla ilgili diğer kitapların ve "vaktiyle alınıp İstanbul'un Sultan Selim gibi ücra bir köşesine atılmış bulunan" Katanov²¹⁹ kütüphanesinden müteşekkil bir kütüphane ve "Terbiye Ders Müzesi"nde bir nüve olarak meydana getirilmiş olan temel üzerinde bir etnografya müzesi ile iki dershaneyi havi bir Türkiyat Müessesesi'nin, Darülfünûn civarında bu işe uygun olan bir binada kurulabileceğini belirten Necib Asım (Yazıksız), burada, Darülfünûn talebesine ve halka, Türk tarihi, Türk dili tarihi, Türk edebiyatı tarihi, Türk etnografyası, Türk güzel sanatları konusunda ders verilebileceğini ifade eder.²²⁰

²¹⁶ *İkdam*, 23 Mart 1923.

²¹⁷ Necib Asım (Yazıksız), a.g.e. Alıntının altını biz çizdik. (H. A.)

²¹⁸ a.g.e.

²¹⁹ Katanov hakkında bkz: İrina Kokova, *Nikolay Federoviç Katanov*, (Çev. Muvaffak Duranlı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

²²⁰ Necib Asım (Yazıksız), a.g.e.

²¹⁴ Yusuf Akçura, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri*, 1928 Yılı Yazıları, Kültür Bakanlığı, Ankara 1981, s. 132.

²¹⁵ Necib Asım (Yazıksız), "Türkiyât Müessesesi", *İkdam*, 8 Nisan 1923, No: 9362.